

İSLAM HUKUKUNDA ZAMANAŞIMI

Davut YAYLALI*

ÖZET

Hukukta zamanaşımı "kazandırıcı zamanaşımı" ve "düşürücü zamanaşımı" olmak üzere iki kısımda mütalaa edilir. İslam hukuku, bunlardan hiçbirini kabul etmez. Yani zamanın geçmesi, ne bir hakkın düşmesine ve ne de bir mülkün kazanılmasına sebep olamaz. Çünkü her iki durumda da gerçek malikin hakkı iptal edilmektedir. Bunun için İslam hukukunda "hak, zamanın geçmesiyle düşmez" genel kaidesi konmuştur. Ancak, belirli bir sürenin geçmesi halinde hakkın özüne dokunmaksızın hukukî emniyeti sağlamak için davanın dinlenmesi yasaklanmıştır.

Hanefilere göre zamanaşımı, istihsan deliline dayanılarak davanın dinlenmesine engel sayılmıştır. Bu müddet, genelde onbeş sene olmakla birlikte dava konusuna göre değişebilir. Malikiler de "Kim bir şeyi on sene elinde bulundurursa o şey onun olur" hadisine istinaden münaazasız olarak bir şeyde belirli bir müddet gerçek sahib gibi tasarrufla bulunan kişinin o şeye sahib olacağını söylerler.

الملخص

مرور الزمان نوعان مكسب ومسقط. فالشريعة الإسلامية لا تعتبر التقادم المكسب للملك والمسقط له لما في ذلك من إبطال حقوق المالك الحقيقي حتى إنها أقرت قاعدة كلية وهي "الحق لا يسقط بتقادم الزمان". ولكنها تعتبر مرور الزمان مانعا من سماع الدعوي إذا تركها مدة معينة.

مرور الزمان مانع من سماع الدعوي بدليل الإستحسان عند الحنفيين. ولا فرق في ذلك بين دعوي الملك ودعوي الدين. والمدة المانعة من سماع الدعوي خمس عشرة سنة ولكن لهذا الأصل مستثنيات ذكرناها في "مدة مرور الزمن". وعند المالكيين حيازة الشيء مدة معينة والتصرف فيه تصرف المالك بدون منازع دليل علي الملك والمدة عشر سنين للعقار في القول المختار. وحجتهم في ذلك الحديث "من حاز شيئا عشر سنين فهو له".

* Doç. Dr.; Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Öğretim Üyesi

Zaman, birçok acı ve kederin ilacıdır. Aradan geçen seneler, hislerin uyuşmasına, anıların küllenmesine, yaraların kapanmasına ve acıların dinmesine sebep olur.

Anlaşmazlıkların yatışmasında ve çözülmesinde zamanın rolü büyüktür. Bir alacaklının alacağını uzun zaman istememiş olması bir mazerete istinad etmiyorsa o alacağın daha önce ödenmiş bulunduğu yahut alacaklının bu hakkından vazgeçtiğine veya böyle bir hakkının olmadığına işaret sayılabilir. Aradan uzun zaman geçtikten sonra bu ihtimallerin dikkate alınmaması, daha büyük ihtilaflara yol açar. Borçlu borcunu ödemediği halde aradan uzun zaman geçtiğinden belki elindeki delilleri lüzumsuz görerek onları imha etmiş olabilir. Diğer isbat vasıtalarını temin etme imkanı da kalmamış olabilir. Bu durumda borçlunun zamanaşımını ileri sürerek yapacağı itiraz, haklı ve faydalı olabilir.

Diğer taraftan hakkın talebi ve kişinin hakkına sahip çıkması için muayyen bir müddet tanımaksızın talep kapısı ilelebet açık bırakılırsa, bu hak kötüye kullanılabilir, nesiller sonra hak davaları açılabilir. Bu durum ise, toplum düzenini ve hukukî emniyeti sarsar.

Hukuk davalarında zamanaşımı müessesesi, işte bu gibi düşüncelerden doğmuş bir müessesedir.

Zamanaşımı, şahsî veya aynî bir hakkın düşmesi sonucunu doğurursa buna düşürücü (iskâtî) zamanaşımı; bir hakkın kazanılmasına, elde edilmesine sebep olursa buna da kazandırıcı (iktisâbî) zamanaşımı denilmektedir¹.

Hukukun diğer alanlarında davanın açılmamasını gerektiren zamanaşımı, cezada hem ceza ilişkisinin düşmesini, hem de ilişki kesin hükümlerle sonuçlanıp infaz ilişkisi kurulduğu taktirde bu ilişkinin de ortadan kalkmasını gerektirir². Bunlardan birincisine "dava zamanaşımı"; ikincisine ise "ceza zamanaşımı" denir³.

Zamanaşımı, eski bir geçmişe sahip bir müessesedir. Eski Yunan'da belirli bir süre içinde açılmıyan bir davada delillerin elde edilmesindeki zorluk ve tehlike dolayısıyla zamanaşımının düşürücü bir etki yapacağı, bazı suçlar müstesna, bir prensip olarak kabul edilmişti.

Roma hukukunda ise zamanaşımı, davaların fazla uzamamasını sağlayıcı bir müessese olarak ortaya çıkmıştır.

Bugün, Batı hukuklarında ve onlardan kaynaklanan diğer hukuklarda gerek medenî hukuk, borçlar hukuku ve aynî haklarla ilgili sahalarda ve gerekse ceza hukuku sahalarında zamanaşımının tesiri mevcuttur. Nitekim Türk Medeni

1 Feyzi Necmeddin Feyzioğlu, Borçlar Hukuku, İst. 1977, II, 519.

2 İbn el-Hümmam, Şerhu Fethi'l-Kadir, Bulak, 1316, IV, 164.

3 Sulhi Dönmezer-Sahir Erman, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, İstanbul, 1976, III, 259.

Kanunu (Madde 638, 639 ve 701), Türk Borçlar Kanunu (Madde 125-140) ve Türk Ceza Kanunu (Madde 102-120) zamanasını ile ilgili hükümler ihtiva etmektedir.

İslam hukukunda da başlangıçta olmamasına rağmen sonraları gerek ceza davalarında ve gerekse hukuk davalarında zamanasına yer verilmiştir.

Biz bu makalemizde İslam Borçlar Hukukunda zamanasının tesirini inceleyeceğiz.

Belli bir zaman içinde talep ve dava edilmemiş olan alacak veya hakkın özüne dokunmaksızın "dava edilebilme vasfını kaybetmesi"sonucunu doğuran bir müddetin geçmesine müruru zaman veya tekadümü zaman yani zamanasını denilmektedir.

Tariften de anlaşıldığı gibi zamanın geçmesi, hakkın kendisini düşürmeyip sadece davanın kabul edilmemesine sebep olmaktadır. Çünkü İslamiyet, mülkiyet ve buna bağlı hakları zamana bağlı olmaksızın tanımış, bu hakkı korumuş, insanların mallarını haksız yere yemeği şiddetle yasaklamıştır. Nitekim bir Mecelle maddesi bu konuda şu genel kaideyi getirmiştir: "Tekadümü zaman (zamanasını) ile hak sakıt olmaz (düşmez)"⁴.

Bütün İslam hukukçuları, zamanasının hakkı düşürmeyeceğinde ittifak etmişlerdir. Binaenaleyh, sadece zamanasına mebnî başkasının hakkına istihkakta bulunmak, dinen mesuliyeti gerektiren bir haksızlıktır. Bir kimse, birindeki alacağını aradan uzun bir zaman geçtikten sonra hakim huzurunda talep etse, hakim de zamanasından dolayı davayı reddedip borçlu lehine hükmetse bile, o kimse diyaneten (dinî yönden) yine borçlu kalır, borcunu ödemez veya hak sahibini razı etmezse dinî bakımdan mesul olur.

Nitekim, bir hadiste hakimin hükmüyle olsa bile haksız olarak başkasının hakkını alan kişinin Cehennem ateşinden bir parça almış olacağı açık olarak belirtilmiştir⁵.

Zamanasının tesiri, borçlunun borcunu inkar etmesi halinde söz konusu olur. Borcun hakim huzurunda ikrar edilmesi halinde ise zamanasına bakılmaksızın borçlu aleyhine hükmedilir. Hatta borçlu, zamanasına uğradığını bilmediği bir borcu ödedikten sonra sadece zamanasından dolayı geri alma talebinde bulunamaz.

Hulasa, İslam hukukunda zamanasını sebebiyle hak sahibi bu haktan mahrum kalamaz ve bu durum başkasını da hak sahibi yapamaz. Zamanın geçmesiyle haksız bir vaziyetin hakka çevrilmesi adalete uymaz. Fakat hukuki emniyet ve istikrarı sağlamak ve kötü niyetli kişilerin hile ve tertiplerini önlemek

4 Madde, 1674.

5 Buhari, Ahkam, 30; Müslim, Akdiye, 3; Ebu Davud, Akdiye, 7.

için hakkın özüne dokunmaksızın o hakka ait davanın dinlenmemesi kabul edilmiştir.

Belirli bir müddet geçtiği halde hak sahibinin lâkayıt kalarak hakkını talep etmemesi halinde zamanaşımı sebebiyle davanın reddi, Hanefi mezhebine göre istihsan deliline dayanır. Çünkü hiç bir engel yokken uzun müddet kişinin hakkını talep etmeyip zaman geçtikten sonra dava açması, hakkının olmadığına işaret sayılır⁶. Ayrıca, devlet başkanının hükümle ilgili bazı kayıtlar koymaya yetkisi vardır⁷. Ona itaat etmek de dinin emridir⁸. Osmanlı sultanları bu yetkiye dayanarak hakimleri bazı istisnalar dışında on beş sene geçtikten sonra açılacak davaları dinlemekten men etmişlerdir. Mecelle de bu hükmü kanunlaştırmıştır⁹.

Hanefilerle birlikte Malikiler de zamanaşımından dolayı davanın reddini kabul ederler. Onlara göre aradan uzun bir zaman geçtikten sonra açılan davanın reddi şu düşünceye dayanır:

Bu kadar zaman geçtikten sonra borçlunun borcunu ödediğini isbat etmesi çok güç, hatta bazı durumlarda imkansız olur. Çünkü şahitler vefat etmiş ya da durumu unutmuş olabilirler. Ayrıca alacaklının uzun bir zaman hareketsiz kalması, borçluda bir hakkının bulunmadığını ikrar mahiyetinde kabul edilebilir¹⁰.

Zamanaşımının Müddeti

Zamanaşımı sebebiyle hakkın düşeceğini veya davanın reddedileceğini kabul eden çeşitli hukuklar, müruru zaman müddetlerini farklı olarak tesbit etmişlerdir.

Alman kanunlarında bu müddet, bazı istisnalar dışında otuz sene ile sınırlandırılmıştır (Medeni Kanun: Madde, 195). Fransız Medeni Kanunu ise akidlerin butlanı davaları için müruru zamanı on yıl olarak kabul etmiştir (Madde, 1304). İngiliz hukukunda tasdikli senede bağlı akidlerden doğan davalarda müddet yirmi sene, bazı müstesnalar dışında adı alacak davaları ile haksız fiilden doğan davalarda müddet altı sene olarak sınırlandırılmıştır¹¹.

Türk Borçlar Kanunu'nun 125. maddesine göre her hak, kanunda aksine sarahat yoksa on yıl dava edilmemekle düşer. 126. maddede sayılan bazı alacak ve davalarda ise beş senelik zamanaşımı caridir.

Müddetler farklı olmasına rağmen bütün hukuklarda zamanla azalmaya doğru bir gelişme müşahede edilmektedir.

6 İbn Nuceym, el-Bahru'r-Raik, VII, 228.

7 Bkz. Mecelle, Madde 1801 ve şerhleri.

8 Kur'an, en-Nisâ, 59.

9 1660, 1661 ve 1662. maddeler.

10 Mahmasânî, en-Nazariyyetü'l-Amme Li'l-Mucebbât ve'l-Ukûd, Beyrut, 1948, s. 317; Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, II, 564.

11 Mahmasânî, Age, s. 319-320.

İslam hukukunda da zaman aşımı, zamanla gelişme göstermiştir. Başlangıçta zaman aşımının hiçbir sahada tesiri yokken daha sonra aşağıda belirteceğimiz gibi Hanefî ve Malikî mezheplerinde davanın dinlenmemesine sebep kabul edilmiştir. Müddet olarak yirmi, otuz, otuz üç ve otuz altı sene şeklinde farklı görüşler vardır¹². Osmanlılar döneminde bu müddet, pratik hayatta muamelelerin çoğalıp gelişmesi karşısında uzun görülerek bazı istisnalar dışında on beş seneye indirilmiştir. Mecelle de bu müddeti esas almıştır¹³.

Buna göre İslam hukukunda zaman aşımı müddetini iki kısımda mütalaa etmek gerekmektedir:

1- İctilhada dayalı müruru zaman müddeti: Bunun süresi otuz altı senedir. Otuz altı sene mazeretsiz olarak terk edilen dava artık dinlenmez. Çünkü dava edebilme imkanı olduğu halde mazeretsiz olarak bu kadar müddet davayı terk etmek, hak olmadığına delalet eder. Mecelle'nin 1661. maddesinde zikredilen vakfın aslına ait davalar ile 1662. maddede geçen vakıf akardaki irtifak hakları ile ilgili davalar otuz altı sene geçtikten sonra dinlenmez. Mecellede otuz altı sene olarak belirtilen bu süre, fakihlerce otuz üç senedir¹⁴.

2- Devlet başkanı tarafından tesbit edilen müddet: Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, devlet başkanının hükümlerle ilgili bazı kayıtlar koyup hakimleri bazı davaları dinlemekten men yetkisi vardır. Devlet başkanının bu yetkiye¹⁵ dayanarak vereceği emir, sadece hakimleri bağlayıcıdır. Hakemler için sözkonusu değildir. Binaenaleyh, bir hakem veya tarafların hakem tayin ettiği hakim zaman aşımına uğramış bir davayı dinleyip hükme bağlarsa bu hüküm geçerli olur¹⁶. Devlet başkanının yetkisi ile tespit edilen zaman aşımı süreleri şöyledir:

a- On beş senelik müddet: Borç, vedia ve mülkiyet gibi hususi hukukla ilgili davalar geçerli bir mazeret olmaksızın on beş sene geçtikten sonra dinlenmez. Mirasla ilgili davaların on beş senelik zaman aşımı süresine dahil olup olmayacağı konusunda hanefî fukaha ve şeyhulislamları farklı görüşler ileri sürmüştür. Bazıları miras davasının da on beş senelik zaman aşımına tabi olduğunu söylerken¹⁷ bir kısım fakihler de zaman aşımının miras davasında sözkonusu olamayacağı ileri sürerek bunu on beş senelik müddetten istisna etmişlerdir. İhtilafın sebebi ise devlet başkanından farklı zamanlarda farklı emir çıkmış olmasıdır¹⁸.

Mecelle miras davalarını da on beş senelik zaman aşımına tabi tutarken¹⁹ Kadri Paşa bunu istisna eden görüşü esas almıştır²⁰.

12 Fetavayi Ali Efendi, İst., 1278, II, 470; İbn Abidin, IV, 344.

13 Madde, 1660, 1662.

14 İbn Nüceym, Bahr, VII, 228; ez-Zuhayfî, el-Fıkhü'l-İslâmî, IV, 337.

15 Mecelle, madde 1801'e bakınız.

16 İbn Abidin, Reddül-Muhtâr, IV, 343; Ali Haydar, Mecelle Şerhi, 14. kitap, s. 258.

17 Fetavayi Ali Efendi, II, 471; Mahmasanî, Age, s. 321.

18 İbn Abidin, Age, IV, 343; Mahmasanî, Age, aynı yer.

19 Madde, 1660.

20 Madde, 151-152.

Mecelle'nin ilgili maddeleri şu şekildedir:

"Deyn ve vedia ve mülk akar ve miras ve akarat-ı mevkufede mukataa yahut icareteyn ile tasarruf ve meşruta tevliyet ve ğalle davaları gibi asl-ı vakfa ve umuma ait olmayan davalar on beş sene terk olunduktan sonra istima olunmaz." (Madde: 1660).

"Tariki has ve mesil ve hakk-ı şirb davaları eğer mülk akarda ise on beş sene mürur ettikten sonra istima olunmaz". (Madde: 1662).

Ceza hukuku ile ilgili kısas ve diyet davalarında olduğu gibi, devletin fertlerden ve fertlerin devletten alacakları konusunda da on beş yıllık zamanaşımı süresi geçerlidir²¹.

Tazminat davaları da on beş sene geçtikten sonra dinlenmez²².

b- On senelik müddet: Mîrî arazi ile ilgili tasarruf davaları ve bu arazideki tariki has, mesil ve hakk-ı şirb davaları on sene terk olunduktan sonra dinlenmez. Hanefilerin bu görüşü Mecelle maddesidir²³.

Malikilere göre de herhangi bir şeyi ortak olmayan bir yabancı kişi alıp onda tasarrufta bulunsa ve karşı taraf hiçbir itirazda bulunmadan aradan on sene geçse artık bundan sonra açılacak dava dinlenmez²⁴. Malikilerin bu görüşüne esas teşkil eden delilleri, hadis kitaplarında bulamadığımız "Kim bir şeyi on sene elinde bulundurursa artık o şey onun olur"²⁵ hadisidir.

c- Üç senelik müddet: Malikilere göre ticaret malı ve köle hakkında akraba olmayan yabancı kişiler arasında zamanaşımı üç yıldır²⁶.

d- İki senelik müddet: Arazi Kanununun 20. maddesi zeylinde yazıldığı gibi, borç araziden (haliye ve mahlûle) muhacirlere hükümetce verilip onlar tarafından işlenen arazi hakkında mazeretsiz olarak iki sene geçtikten sonra, başkaları tarafından ileri sürülen tasarruf davası dinlenmez²⁷.

Malikilere göre hizmetçi, cariye ve hayvanlar hakkında akraba olmayan yabancı kişiler arasında zamanaşımı süresi iki senedir²⁸.

e- Bir aylık müddet: Nafaka davalarında zamanaşımı süresi bir aydır²⁹.

Hanefilere göre hakimin hükmü veya karşılıklı rıza ile takdir edilmeksizin geçen günlerin nafakasını hanım kocasından isteyemez. Ancak, bir ay geçmeden

21 Ali Haydar, Mecelle Şerhi, 14. kitap, s. 265.

22 ez-Zuhayfî, Nazariyyetü'd-Damân, s. 103.

23 Madde, 1662.

24 el-Hureşî, Şerh ala Muhtasarı Halil, Beyrut, ty, VII, 242.

25 el-Hureşî, Age, aynı yer; ez-Zuhayfî, el-Fıkhu'l-İslâmî, IV, 69.

26 el-Hureşî, Age, VII, 244.

27 Ali Haydar, Mecelle Şerhi, 14. kitap, s. 265.

28 el-Hureşî, Age, VII, 244.

29 Molla Hüsrev, Dürer, I, 421.

hakime müracaat etmesi halinde geçmiş günlerin nafakasını da alabilir. Bir aydan çok zaman geçmesi halinde ise hakim ancak gelecek günler için nafaka takdir eder. Hakimin takdiri veya anlaşma yahut hakimin izniyle borçlanma suretiyle nafaka belirlenirse, artık bundan sonra zaman geçse bile karının nafakası düşmez. Diğer akrabaların nafakası ise zamanında alınmadığı takdirde düşer. Çünkü akraba nafakası ihtiyaca binaen konulmuştur. Zamanında alınmaması, ihtiyaç olmadığına delalet eder. Ama karının nafakası ihtiyaçtan dolayı konmamıştır. Karı zengin olsa da kocası ona nafaka vermekle mükelleftir³⁰.

Şafii, Maliki ve Hanbelilere göre ise, karının kocasından alacağı nafaka zamanın geçmesiyle düşmez. Bu hak, hükme bağlanmamış olsa da durum aynıdır. Diğer akrabalar arasında zamanaşımı ile nafaka düşer³¹.

Bu arada şunu da belirtelim ki umumî yollar, nehir ve mera gibi menfaati umuma ait olan yerlerle ilgili davalarda zamanaşımına itibar edilmez. Mesela; bir köye ait merayı bir kimse nizasız elli sene zabt ve tasarruf ettikten sonra köy halkı merayı ondan dava etseler dava dinlenir³².

Usul-fürû arasında zamanaşımı sözkonusu olmaz. Aradan ne kadar zaman geçerse geçsin bu grup akrabaların birbirleri mülkü üzerinde yaptıkları tasarruf, onları hak sahibi yapamaz³³.

Zamanaşımı Müddetinin Hesabı

Bilindiği gibi, İslam ülkelerinde hicrî takvim kullanılmaktaydı. Zamanaşımı süresinin hangi takvimle hesap edileceği Mecelle'de açıklanmamıştır. Bu sebeple Mecelle Heyeti'ne durum sorulmuş, heyet de fıkıh kitaplarında muteber olan Şer'î örfe uygun olduğu gerekçesiyle hicrî takvimin esas alınmasına karar vermiştir. Meşihat makamı da bu şekilde fetva vermiştir. Osmanlı Adalet Bakanlığı, heyetin görüşüyle amel edilmesi için genelge yayınlamış ve uygulama bu şekilde devam etmiştir. Hatta temyiz mahkemesi, üzerinde miladî tarih bulunan belgelerde dahi hicrî tarihle hesap yapılmasına karar vermiştir³⁴.

Zamanaşımının başlangıcı, hakkın ilk sübutu anıdır. Yani davacının dava konusu şeyi iddiaya yetkili olduğu tarihtir. Binaenaleyh, vadeli bir alacak hakkında zamanaşımı müddeti, vadenin bitişinden itibaren başlar. Nesilden nesile geçmek üzere yapılan vakıflarda birinci nesil vefat etmedikçe ikinci neslin dava ve talep hakkı bulunmadığı için hesabın başlangıcı, birinci neslin ölüm tarihidir. Ay-

30 el-Mevsûlî, el-ihtiyâr, IV, 6, 13; Molla Hüsrev, Age, I, 421.

31 İbn Kudeme, el-Muğnî, IX, 249; ez-Zuhaylî, Age, VII, 778.

32 Bkz. Mecelle, Madde, 1675.

33 el-Hureşî, Age, VII, 243.

34 Ali Haydar, Mecelle Şerhi, 14. kitap, s. 262; Fetva ve kararlar için bkz. Mahmasânî, Age, s. 321-322.

nı şekilde mihr-i müeccel (geriye bırakılmış mihir) ile ilgili davalarda zaman-
aşımı süresi, boşanma veya eşlerden birinin ölümü tarihinden itibaren başlar³⁵.

Miras, alış-veriş ve bağış gibi sebeplerle hakkın bir şahıstan başka bir
şahsa geçmesi halinde zaman aşımı müddeti, toplanarak hesap edilir. Mesela; bir
davayı bir müddet muris, bir müddet te varis terk edip ikisinin toplamı zaman-
aşımı süresini doldurursa bu dava artık dinlenmez³⁶.

Zamanaşımını Durduran Sebepler

Zamanaşımının davanın reddine sebep olabilmesi için sürenin mazeretsiz
olarak geçmiş olması gerekir. Davacının bu süre içerisinde davalıya müdahale
etmesine mani sebepler bulunursa, bunlar zaman aşımını durdurur. Zaman-
aşımı, bu sebepler ortadan kalktıktan sonra işlemeğe başlar. Yani, zaman aşımı-
nın hesap edilmesinde mazeretli geçen süre, bu müddete dahil edilmez³⁷. Bu se-
bepleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Davacının Ehliyetsiz Olması

Davacının küçük, deli veya bunak olması halinde zaman aşımına itibar
edilmez. Zaman aşımı, bu arızaların ortadan kalkmasından sonra başlar. Mesela;
on beş senelik zaman aşımına tabi haklarda beş senelik müddet çocukluk dön-
eminde, on senelik müddet ise erginlik döneminde geçmiş olsa zaman aşımı süresi
dolmuş olmaz. Ancak erginlik döneminden sonra on beş sene geçmesi halinde
dava dinlenmez³⁸.

Mecelle'ye göre ehliyeti noksan olan kişinin velisinin olup olmaması fark
etmez³⁹. Ancak bazı kaynaklar, ehliyetsizliğin veli olmaması halinde mazeret
sayılacağını kaybeder⁴⁰.

2- Uzak Yerde Olmak

Davacı ile davalı arasında sefer müddeti olan üç günlük yani normal yü-
rüyüşle on sekiz saatlik mesafe varsa bu durum da zaman aşımına manidir. An-
cak, aralarında sefer müddeti mesafe bulunan iki kişi arada sırada bir yerde bu-
luyorlarsa bunların dava etme imkanları var demektir. Binaenaleyh, bu imkan
olduğu halde dava açılmaması, hak olmadığına delalet edeceğinden bu durumda
zaman aşımı geçerli olur⁴¹.

3-Korku Hali

Davalı durumda bulunan kişi nüfuz ve saltanat sahibi, zalim bir kimse

35 Mecelle, Madde, 1667.

36 Mecelle, Madde, 1670, 1671.

37 Mecelle, Madde, 1663. Geniş bilgi için bkz. Ali Haydar, Age, 14. kitap, s. 279 vd.

38 Ali Efendi, Fetava, II, 474; Mecelle, Madde, 1663.

39 Madde, 1663.

40 Bkz. Mahmasanî, Age, s. 324.

41 Mecelle, Madde, 1665.

olursa, davacı hakkını istediği takdirde malına veya canına bir zarar geleceğinden korkarak dava açmamış olabilir. Bu durum isbat edildiği takdirde aradan geçen zaman dikkate alınmaz. Korku hali ortadan kalktıktan sonra belirli sürenin geçmesi halinde zamanaşımı sözkonusu olur⁴².

Aynı şekilde birinde alacağı bulunan bir kadını kocası davadan men ederse, bu kadın da mazur sayılacağından bu durumun devam etmesi halinde geçen süre, zamanaşımı süresinden sayılmaz⁴³.

4- Borçlunun İflası

Borçlu iflas etmiş olursa, iflas tarihinden itibaren zamanaşımı süresinin hesaplanması durdurulur. İflas durumu ortadan kalktıktan sonra yeniden başlar. Mesela; bir kimse on beş sene devamlı müflis durumda bulunan bir şahısta on beş sene öncesinden alacağı olduğunu; iflas halinde olduğu için isteyemediğini bildirerek dava açsa, davası kabul edilir⁴⁴.

Zamanaşımı süresini durduran sebeplerin başlıcaları bunlardır. Başka sebepler de olabilir⁴⁵. Mecelle'nin 1663. maddesinde bunlardan bir kısmı sayılırken "... gibi" denilerek buna işaret edilmiştir.

Bu arada şunu da belirtelim ki bir hakkın varlığından haberdar olmamak, mururuzaman konusunda mazeret sayılmaz⁴⁶.

Yukarıda saydığımız sebeplerden biri bulununca, zamanaşımı süresinin işlemesi durur. Bu sebep veya mazeret ortadan kalkınca, yeniden durduğu yerden devam eder. Mesela; mazeretin ortaya çıkışından önce dört sene geçmiş olsa mazeret te on bir sene devam etse, on beş senelik zamanaşımı süresi dolmuş olmaz. Mazeretin ortadan kalkmasından sonra on bir sene daha geçmesi halinde zamanaşımı müddeti dolar⁴⁷.

Bu sebeplerin tesiri, sadece sebebin bulunduğu kişiye aittir. Başkalarına tesir etmez. Meselâ; bir şahsın birkaç varisi olsa, bunlardan sadece birinin zamanaşımını durduracak mazereti bulunsa, bundan sadece kendisi istifade eder. Onun davasının dinlenmesi diğerlerine bir hak doğurmaz⁴⁸.

Zamanaşımını Kesen Sebepler

Zamanaşımını durduran sebeplerin yanında bir de onu tamamen ortadan kaldıran, kesen sebepler vardır. Bu sebeplerden biri bulununca zamanaşımı süresi hiç işlememiş sayılır. Bunları da iki maddede toplayabiliriz:

42 İbn Abidin, Reddül-Muhtar, IV, 343; Mecelle, Madde, 1663.

43 Ali Haydar, Age, 14. kitap, s. 283; Bilmen, Kamus, VIII, 115.

44 Mecelle, Madde, 1668.

45 Bkz. el-Kasâni, Bedayı, VII, 47; ez-Zuhayfî, Age, VI, 49.

46 Ali Haydar, Age, 14. kitap, s. 284-285.

47 Ali Haydar, Age, 14. kitap, s. 281-282 (1663. madde şerhi).

48 Mecelle, Madde, 1672.

1- Borçlunun Borcunu İkrar Etmesi

Borçlu, zamanaşımına uğramış bir borcu hakim huzurunda ikrar ederse zamanaşımına bakılmaksızın aleyhine hükmedilir. İkrar ya sözlü olur ya da ibraz olunan senetteki imzanın kendisine ait olduğunu kabul etmesi şeklinde yazılı olur. Mesela; bir kimse başka birinden almış olduğu imzalı ve mühürlü bir borç senedini ibraz ederek on beş sene önceki bir alacağı iddia ettiği takdirde o şahıs, imza ve mührün kendisine ait olduğunu kabul edip bunun zamanaşımına uğradığını ileri sürse bile aleyhinen hükmedilir⁴⁹.

Aynı şekilde bir kimse, bir mülk akarın veya vakıf bir yerin ya da arazi-i emiriyeden bir yerin kiracısı olduğunu ikrarda bulunsa aradan on beş seneden çok zaman geçmiş olsa bile bu yere sahip olamaz. Bu yerin kendi elinde emanet olduğunu veya gasb ettiğini ya da ortakçılık yaptığını itiraf ettikten sonra yine aradan uzun zaman geçmekle bu yere sahip olamaz. Kısaca, onun bu yerin kendi mülkü olmadığını ikrarı, zamanaşımını düşürür. Bu durumda zamanaşımına itibar edilmez. Fakat bu şahıs mezkur akarda kiracı olduğunu inkar ettiğinde malik, "Bu yer benimdir. Onu sana kiraya vermiştim. Kirasını devamlı almaktayım" diye iddia ettiği takdirde bakılır, eğer icar işlemi halk arasında biliniyorsa davası dinlenir. Bilinmiyorsa dinlenmez⁵⁰.

2- Mahkemeye Başvurarak Dava Açmak

Zamanaşımı süresinin dolmasından önce hakim huzurunda dava açmak da zamanaşımını kesen sebeplerdendir. Mahkeme dışında alacağın talep edilme- si, dava sayılmayacağından zamanaşımını kesmez⁵¹.

Mahkemeye sadece dilekçe ile başvurmuş olmak da zamanaşımını kesmek için yeterli değildir. Süre dolmadan duruşmanın yapılmış olması gerekir. Çünkü, zamanaşımını kesen sebep davadır. Dava da ancak duruşma ile gerçekleşmiş olur⁵².

Hakim huzurunda açılan davanın sonuçlanmayıp sürüncemede kalması halinde yine zamanaşımı süresi işlemez. Bu durumda zamanaşımı süresi dolmuş olsa bile dava dinlenir⁵³.

Görüldüğü gibi zamanaşımını durduran sebepler, onu tamamen ortadan kaldırmayıp sadece sebebin bulunduğu süreyi yok saymaktadır. Halbuki onu kesen sebepler, işlemiş olan zamanaşımını yok sayarak onu tamamen ortadan kaldırmaktadır. Aradaki fark şöyle bir örnekle daha açık bir şekilde anlaşılır: durma halinde bir binanın yapımı yarıda kalmakta ve sonra kaldığı yerden yapıya devam edilmektedir. Kesme halinde ise yapı tamamıyla yıkılmaktadır.

49 Mecelle, Madde, 1674; Ali Haydar, Age, 14. kitap, s. 304-305.

50 Mecelle, Madde, 1673; Ali Haydar, Age, 14. kitap, s. 301-303.

51 İbn Abidin, Reddül-Muhtâr, IV, 343.

52 Bkz. Mecelle, Madde 1613, 1618; Ali Haydar, Age, 14. kitap, s. 289.

53 İbn Abidin, Age, aynı yer; Mecelle, Madde, 1666.